

НАДЖИВЯВАНИЯТА И СЛОЖНОСТТА НА ЖИВОТА, КОЙТО ЖИВЕЕМ

Проф. д.н. Стоян Ставру

*Институт по философия и социология –
Българска академия на науките*

Резюме. Рецензията е посветена на най-новата книга на Светлана Събева, озаглавена „Надживявания. Феноменология и социоанализа на генеративното време“ и публикувана в началото на 2023 г. Книгата се състои от увод, три части (първа част „Времето на живота и страданието от обществото: социоанализа на генеративността; втора част „Генеративният свят: перспективи на генетичната феноменология“ и трета част „Овещняване на генеративното време: към феноменологическа критика на биокапитализма“) и епилог. С напредване на изложението се наблюдава засилваща се актуалност на предмета на изследване, достигащ до социоаналитичен и критически преглед на изцяло представени в съвременността събития като световната пандемия, причинена от COVID-19 (2020 – 2022), и войната в Украйна (2022 – 2023). Специален акцент в рецензията са т.нар. „апории“ на категорията собственост, когато тя бъде отнесена към собственото тяло. Те са предмет на изложението в седма глава, озаглавена „Биокапитализъм и свят на живота“.

Ключови думи: феноменология; социоанализа; критическа теория; биокапитализъм; собственост; тела

В началото на 2023 г. беше публикувана най-новата книга на Светлана Събева, озаглавена „Надживявания. Феноменология и социоанализа на генеративното време“¹.

Монографията се състои от увод, три части (първа част „Времето на живота и страданието от обществото: социоанализа на генеративността“; втора част „Генеративният свят: перспективи на генетичната феноменология“ и трета част „Овещняване на генеративното време: към феноменологическа критика на биокапитализма“) и епилог. С напредване на изложението се наблюдава засилваща се актуалност на предмета на изследване, достигащ до социоаналитичен и критически преглед на изцяло представени в съвременността събития като световната пандемия, причинена от COVID-19 (2020 – 2022), и войната в Украйна (2022 – 2023).

Още в самия увод са поставени централните за монографията понятия: „надживяването“ като „полисемантична дума, сочеща към това да надживееш някого и да бъдеш надживян от друг, да надживееш нещо в себе си или себе си“ (с. 9), както и теоретичен дублет (с. 10) на надживяването: „генеративно време“, разбирано като „специфична форма на историчност“. Тези понятия ще бъдат важен инструмент за разбиране на цялата монография, чиито научни приноси са резултат именно от проблематизирането на посочените понятия в различни контексти.

Преди да кажа няколко думи по онази част от книгата, която най-тясно е свързана с моите научни интереси – тази за биокапитализма, бих искал да подчертая едно изключително важно достойнство на книгата – нейната диалогичност. Светлана Събева осъществява своето научно изследване в непрекъснат диалог с утвърдени имена в световната и в българската социология. В изложението на монографията умело са вплетени и анализирани тезите на множество автори, сред които, без да претендирам за изчерпателност, бих посочил: Жак Дерида (невъзможната едновременност на срещата при смъртта, с. 12, 60, 74, 242), Джудит Бътлър (биополитическото управление на прежалимото, с. 12, 61 – 64, 77 – 78), Джорджо Агамбен (несподелимият „оголен живот“ като доминираща жизнена форма, с. 23), Валтер Бенямин (понятието за опита, който се (пре)обръща във върхлитане: с. 24; плътта като историческа тленност: с. 82 – 83; проблемът Псамени: с. 161 – 162).

Бернхард Валденфелс (понятието за сфери на ранимост, появило се на с. 34; феноменология на чуждото: 69 – 71) заедно с Карл Маркс са основният теоретичен център, около който е организирана критиката на Светлана Събева в седма глава от монографията, посветена на биокапитализма (с. 206 – 214).

Сред ключовите за монографията автори са също Пиер Бурдийо (баналността на страданието и науката за страдащия субект, с. 40 – 50, 78 – 79; абсолютната власт: с. 234), Харолд Гарфинкъл (етнометодология и живи локални практики, с. 50 – 54), Пол Рикъор (парадигми на умиране, с. 75 – 77), Джесика Бенджамин (концепцията за т. нар. „въплътено свидетелстване“, с. 99 – 101).

Едмунд Хусерл е централна фигура, появяваща се многократно в монографията, анализиран както самостоятелно (с. 166 – 175, 205 – 206), така и във връзката си с други автори: заедно с Хайдегер, Хана Аренд и Джовани Стангелини (с. 104 – 128); заедно с Кутси и Мерло-Понти (с. 133 – 159); заедно с Карл Маркс (с. 211 – 214). В епилога на транстекстуалния диалог е включен и Макс Вебер с неговата теория относно ролята на държавата за войната (с. 243 – 245), където са проблематизирани т.нар. „общност в смъртта“ и значението на „смъртта на бойното поле“ в постгероичните европейски общества.

Научно продуктивен е осъщественият от Светлана Събева диалог с Кольо Коев по темата за другостта като радикално отношение. Този диалог започва още на с. 56 и 66, но се разгръща в пълна степен в раздел 4 на шеста глава,

озаглавен „Интерсубективна междина: в диалог с Кольо Коев“ (с. 181 – 190), като продължава и след нея (с. 197). Ключовото понятие тук е т.нар. „обратна“ и дори „психотична“ апрезентация на моето чрез другото (с. 182), дискусията във връзка с която е важна част от приносите на хабилитационния труд.

Други важни диалози в монографията са тези с Дарин Тенев (относно отношението със смъртта на другия като „трансценденция наобратно“, с. 74), с Деян Деянов (относно теорията на свръхмодерния капитализъм, с. 204, 242), както и с Иван Кръстев (относно липсата на наратив при епидемиите, с. 235–236). На страниците на монографията срещаме и имената на Миглена Николчина (с. 89, 90), Александър Кьосев (с. 89), Ивайло Дичев (с. 92), Румен Аврамов (с. 92 – 93), Андрей Бунджулов (с. 94). Това показва не просто добрата осведоменост на д-р Събева относно ключовите научни изследвания в областта, но и както вече беше споменато, способността ѝ успешно и продуктивно да диалогизира и динамизира научното знание.

Специално внимание следва да бъде обърнато на изведените от Светлана Събева понятия за генеративно време („като едновременно изживяване на неедновременността на животите“, с. 80), биовластово несъзнаваното (с. 80), инфекциозната социалност (с. 224) и възпътената нормативност (с. 224). Макар и изработени в различни контексти, те показват силата на социоанализата и способността генеративната феноменология да прониква над повърхностните пластове на привидното и да надживява временната историчност на недостатъчното.

Допълнителен акцент следва да се постави върху т.нар. „апории“ на категорията собственост, когато тя бъде отнесена към собственото тяло (с. 199). Те са предмет на изложението в седма глава, озаглавена „Биокапитализъм и свят на живота“. Анализът е насочен към т.нар. „хормонално производство“ (с. 198), към „труда по даването на кръв“ (с. 198), а бих добавил: и към „работата по бременност и раждане“. Ето какво посочва Светлана Събева за развиващия се пазар на новите „жизнени блага“:

„Пазарът на телесни субстанции обаче е пронизан от апории, тъй като не се подчинява нито на парадигмата на взаимното даряване, нито на еквивалентната размяна, а квази-разменният акт в него е съпътстван от характерно безпокойство и за двете страни, дори когато е доброволен и легален“ (с. 198).

Пазарът, който предлага възможност за печалба във формата на „биологично време“, всъщност има един основен модел за производство. Той преконфигурира жизненото време (с. 201), като използва продуктивността на живота (с. 200), за да създава нов тип тела:

„Хората вече не са тяло до тяло, а тяло в тяло – те са трансплантирани и авто-трансплантирани, заемни майки, тела с невро-импланти, екзо-скелети и т.н.“ (с. 202).

Тук особено подходящи и показателни са тезите на малко известната в България Петра Геринг относно специфичната принадлежна стойност, която се извлича от циркулацията на телесни субстанции и биоданни (с. 202 – 203). Тезата на Светлана Събева е ясно заявена:

„биокапитализмът, основан на биологически спечеленото време като специфична принадлежна стойност, въгражда материалното производство и човешкото възпроизводство в идеализацията на биологичен континуум, като внася в него непозната до този момент цензура. Тя модализира биологичния живот не между полюсите на живота и смъртта ..., а между полюсите на живота и оцеляването. Така биовластта днес се упражнява в модалността да накараш някого да оцелее или да го оставиш да живее. Смъртта се превръща в продуктивна транзитивна зона по пътя на умножаване на живота (чрез биотехнологични артефакти като мозъчна смърт, ембриони, генетични кодове и т.н.), а проектът за оцеляване – в съблемна човешка възможност“.

Най-интересни за мен, като един от първите читатели на книгата, бяха именно анализите на процесите на овладяване на живота и превръщането му в „биологично време“, което може да се капитализира и структурира като стока. Така животът като време се експлоатира не просто като обект на притежание и размяна, но и като (де)генеративен импулс, осигуряващ „оцеляването“ на субекта. В тази биополитика на съблемното субектите не просто търгуват с „продуктивността на живота“ (с. 200), а осигуряват собствено си време като субекти – в буквалния смисъл осигуряват собственото си оцеляване. И макар в по-голямата част от книгата идеята за генеративното време да е свързана преди всичко с феноменологията и социоанализата, в третата част, посветена на т.нар. „овеществяване на генеративното време“, и особено в любимата за мен седма глава „Биокапитализъм и свят на живота“, може да бъдат открити корените на една „дегенерация“ на генеративното време. Да, в контекста на обектната размяна и стремежа към субективно оцеляване „окупацията“ в (а не просто на) биологичния живот може да бъде разпозната и като продуктивен (генеративен (?)) процес, но постигането на тази „продуктивност“ е за сметка на феноменологичната дълбочина на живота. Не дълбочината, а рентабилността се оказва най-важното за живота като стока, което го свежда до разфасовки от жизнено време, рекламирани през усмихнатите (жизнени (?)) тела на биомедицински предприемачи. Жаждата за „тела без граници“ (с. 196) произвежда продуктивност, която е за сметка на живота. Ангажиментът към осигуряването на пазар за бързо ликвидна биологическа „жизненост“, възприемана като основен инструмент в стратегията за оцеляване на субекта, разкрива пукнатини в био(у)топията на капитализма и очертава дегенеративните контури на едно бъдеще, в което животът ще е преди всичко биологично време.

„Надживяванията“, постигнати с „преливане“ на кръв, вливане на стволови клетки или присаждане на органи, струва ми се, са извън обхвата на генеративния живот. Тук става въпрос по-скоро за преживяване „на определена цена“, а понякога и „на всяка цена“, при което съществуването се изживява като своя минимум – оцеляването. Най-вероятно това оцеляване ще бъде включено, под една или друга форма, в структурните мрежи на капитализма на при-живяванията (тук грешката е съзнателна: става въпрос за при-живявания, а не за пре-живявания), като ще осигури допълнително време за потребление на жизнеността. Консумирането на биологично време трудно може да се интерпретира като генеративно за феноменологичния субект. „Надживяването“ в тези случаи е по-скоро прескачане „на трапа“: събливно участие в (поредната) транзакция за отлагане на смъртта – транзакция, зад която стои заплащането на определена цена вместо полагане на усилия за генериране на смислов житейски опит.

Книгата на Светлана Събева, а надявам се и краткият коментар, съдържащ се в предходните абзаци, свидетелстват за продуктивността на корена „жив“ („жив-явания“), склонен да присъедини към себе си множество предлози, всеки от които създава специфичен вектор към различните форми на живеене. Оцеляването е може би най-ликвидният вектор към субективно бъдеще, върху който може да се изгради една просперираща икономика, каквато е и икономиката на жизнеността. Но то се оказва и най-слабо генеративният път, извеждащ ни през поредица от сделки към пространства, в които може, ако не да забравим, то поне сериозно да маргинализираме сложността на жизнения свят отвъд света, доминиран от страха за оцеляване. Феноменологичната сложност на живота изисква над-жив-явания, които са свързани не толкова с осигуряването на „повече биологично време“, колкото със създаването на повече опит, дори и когато този опит може да бъде за сметка на биологичната жизненост.

В заключение бих искал да обобщя впечатленията си от монографията „Надживявания. Феноменология и социоанализа на генеративното време“. Книгата е издържана в ясна методологическа рамка и следва точно определен ред на разгръщане, който е фиксиран и потвърден с кратки обобщения (заклучения), намиращи се в края на всяка глава. Текстът се чете с интерес, като особено достойнство са неговата дълбочина и диалогичност. Тази дълбочина и диалогичност ясно кореспондират със сложността на живота, който живеем.

БЕЛЕЖКИ

1. Събева, Св., 2023. *Надживявания. Феноменология и социоанализа на генеративното време*. София: Изток – Запад, 272 с.

OVERLIVINGS AND THE COMPLEXITY OF THE LIVES WE LIVE

Summery. The book consists of an Introduction, Three Parts (Part One “Lifetime and Society's Suffering: A Sociology of Generativity”; Part Two “The Generative World: Perspectives on Genetic Phenomenology” and Part Three “Promulgation of Generative Time: Towards a Phenomenological Critique of Biocapitalism”) and Epilogue. As the exhibition progresses, there is an increasing relevance of the subject of research, reaching a socio-analytical and critical review of fully presented events in contemporary times such as the global pandemic caused by COVID-19 (2020 – 2022) and the war in Ukraine (2022 – 2023). Special emphasis in the review are the so-called “aporias” of the category of property when it is applied to one's own body. They are the subject of exposition in Chapter Seven, entitled “Biocapitalism and the World of Life”.

Keywords: phenomenology; socioanalysis; critical theory; biocapitalism; property; bodies

✉ **Prof. Stoyan Stavru, DSc.**
Institute of Philosophy and Sociology
Bulgarian Academy of Science
E-mail: stoyan.stavru@gmail.com